

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Apropos krigen i Østfold 1940

Det vakte, sommeren 1940, adskillig forbauselse at de norske tropper fra Østfold på grunn av de håpløse kampmuligheter måtte søke over grensen til Sverige, ble demobilisert og hjemsendt, mens krigen mellom Norge og Tyskland fortsatte.

1. divisjons brigade prøvde å improvisere en motstand mot en tysk divisjon med fullt feltutstyr, som angrep frontalt, samtidig som en avdeling via Halden og Haldensvassdraget prøvde å falle nordmennene i ryggen. På grunn av manglende mobilisering i rett tid, av mangel på våpen, ammunisjon og øvelser var en videre motstand håpløs. Og da forbindelsen nordover var stengt, hadde man ingen annen vei enn over grensen.

De ble interneret i en leir ved Filipstad. Og etter «spillet» regler, hadde Sverige plikt til å internerer dem til krigens slutt. Det er fremkommet høyst divergerende uttalelser om det som skjedde «bak kulissene» i hendingsforløpet før denne demobilisering og hjemsendelsen av disse ca. 4.200 mann.

Fra den daværende norske regjeringens medlemmer foreligger det noen vidneprov, som ble avgitt, under en bevisopptagelse i forbindelse med en anke til høyesterett av dommen over «statsråd» Ragnar Skanke. Som kjent ble han dømt til døden.

I forbindelse med et spørsmål fra Skankes forsvarer, heter det etter «Arbeiderbladets» referat 28/11 1947:

«På spørsmål fra forsvareren om den svenske regjeringens forhold til de norske tropper som var internert i Sverige sommeren 1940, svarte vidnet, fhv. forsvarsminister Ljungberg, at all den stund krigen mellom Norge og Tyskland fortsatte, måtte det være den svenske regjeringens plikt å internerer dem til krigens slutt ifølge Haagreglene. Det var regjeringens ønske å få offiserene over til England, men han kan ikke huske at regjeringen grep inn, eller rettet noen offisiell hen-

Sverige traff regjeringen den bestemmelse at hele styrken skulle demobiliseres og sendes tilbake til Norge. Det ble fra H.O.K. (Hærens Overkommando) muntlig og også skriftlig fremholdt at de som ønsket det, burde gis anledning til å komme hit. Dette ble avvist av F. D. under henvisning til den lange og kostbare reise hit. H.O.K. fremholdt dernest at iallefall de frivillige av befalet burde tas over og at det iallefall ikke gikk an å sende de garniserende offiserer tilbake til Norge, hvor de, etter alt hva der forelå, ville få valget mellom å bli fengslet eller forplikte seg overfor tyskerne til ikke mere å delta i denne krigen. Ingen av disse argumenter ble hørt. Styrken ble demobilisert, og det ble – etter hva det er opplyst – senere sendt beskjed til Sverige om at man ikke trengte befal av hæren herover».

De her siterte uttalelser av general Fleischer faller sammen med fremstillingen hos Ole Kristian Grimnes i hans bok: «Et flyktningsamfund vokser frem» (Aschehougs forlag 1969, side 30:

«Det var en lang og kostbar reise, og den norske regjering i London var ennå lite innstilt på å sende særlig mange den lange veien. I et telegram til legasjonen (i Stockholm) den 2/11 1940, stilte den riktignok offiserene fritt om de ville vende tilbake til Norge, bli i Sverige og få lønn av legasjonen, eller dra østover gjennom Sibir. Men i første omgang insisterte den på at bare utdannet flypersonell skulle sendes fra Stockholm, ikke hærens befal eller frivillige».

Videre kan siteres en verbalnote fra den norske legasjon i Stockholm den 10. juli 1940 til svensk U. D. bl. a.:

«Den norske regjering har i prinsippet ikke noe å innvende mot at hjemsendelse finner sted».

Siteres kan også følgende «Order» fra den svenske interneringsstab i Filipstad den 9/7 1940, hvor det pkt. 260 heter:

«Avskrift av meddalende från Kgl. Norsk Legasjon til forsvarsstabens interneringsstab. Hjemsendelse av norske offiserer. Den norske regjering har medt som sin oppfatning, at i Sverige ulønt og utskrevet befal bør nytte høvet til å komme tilbake til Norge når interneringen

vendelse til Sverige om saken». Også den fhv. utenriksminister Halvdan Koht vidnet. Han sa ifølge samme referat:

«Kapitulasjonsavtalen har Koht aldri sett. Regjeringen var skuffet over at de norske offiserer ble sendt hjem fra interneringen i Sverige i 1940, og han mener å huske at det ble sendt en protest til den svenske regjeringen, men er ikke helt sikker.

Av Morgenbladets referat av 29/11 fremgår sa Koht, som vidne: «Det står for meg som det ble protesteret».

Etter disse vidneutsagn fremgår det tydelig, at regjeringen iallefall ønsket offiserene over til England og at regjeringen var mot hjemsendelsen til Norge.

Men disse prov får en underlig belysning, ved forskjellige andre uttalelser om det samme spørsmål.

For det første kan nevnes opplysninger i general C. A. Fleischer «Efterladte papirer». På side 89 står følgende: «For den internerte styrke av 1. divisjon i

blir hevet. Det fastlønte befal stilles også fritt, men det må nøye sees i sammenheng med de betingelser som måtte bli stillet av de tyske myndigheter. Militærattasjen vil være takknemlig om ovenstående blir meddelt de norske internerte. Ærbødigst O. Strugstad».

Den 12. juli 1940 ble interneringen av de omlag 4.200 mann fra 1. divisjon hevet og den 24. juli gikk siste transport hjem til Norge. Bare ca. 400 mann valgte å bli igjen i Sverige og ta arbeide der. Også disse som ble igjen ble av den norske Stockholm-legasjon forsøkt presset til å reise hjem. Om dette forteller Grimnes i den foran nevnte bok, s. 25 øverst:

«Utpå sommeren 1940 begynte legasjonen og flyktingekontoret å legge press på de flyktinger som ennå var igjen, for å få dem til å vende hjem. I et rundskriv 27. juli ble selv flyktinger i lønnet arbeide rådet til å reise hjem . . . 10. august ble det foreslått at matbilletter skulle nektes til den

del av flyktingebelegget, som kunne reise hjem. 4. august fikk dessuten enkelte av flyktingene i hovedstaden, som hadde oppført seg dårlig, beskjed om at alt underhold var inndratt, at de burde søke tysk visum ved det tyske konsulat, og at de ellers kunne risikere å bli hjemsendt av det svenske politi».

De her siterte uttalelser viser iallefall hvilken planløshet og forvirring, som må ha preget den norske regjering, selv da den var kommet til London. Selv de medlemmer av regjeringen, som i denne forbindelse hadde nøkkelstillinger, forsvarsministeren og utenriksministeren viste seg i 1947 å ha en så dårlig hukommelse, at de ikke husket hva de selv hadde vært med på. Man får være elskverdige og godta det som årsaken.

Alle utvevelser er foretatt av meg.

Halvor Diesen